1ve2ZBcckktViX2XImE-5M-0pkeXB7bQMC7ww/viewform?usp=header [in Ukrainian]

5. Zabolotna, D. V. & Bohatienkova, O. Y. (2025). Rol informatsiinykh resursiv u navchanni matematyky v serednii shkoli [The role of information resources in teaching mathematics in secondary school]. Opytuvannia. URL: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSeb_GHrAL-Sb-Vy9tWFgdat5BrlhvVQaYeCPzpAxhnldx12-Q/viewform?usp=header [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ЗАБОЛОТНА Дар'я – студентка I курсу Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова.

Наукові інтереси: дослідження інтеграції інформаційних ресурсів у процес навчання математики в закладах загальної середньої освіти.

БОГАТЄНКОВА Олександра – викладач кафедри методики викладання фізики та математики Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова.

Наукові інтереси: дослідження та аналіз ефективності інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема штучного інтелекту, у процес навчання математики в закладах загальної середньої освіти та закладах вищої освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

ZABOLOTNA Daria – first-year student of the Admiral Makarov National University of Shipbuilding.

Scientific interests: research on the integration of information resources into the process of teaching mathematics in general secondary education institutions.

BOHATIENKOVA Oleksandra – Lecturer at the Department of Teaching Methods of Physics and Mathematics of the Admiral Makarov National University of Shipbuilding.

Scientific interests: research and efficiency analysis of integrating information and communication technologies, in particular, artificial intelligence, into the process of teaching mathematics in general secondary education institutions and higher education institutions.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2025 р.
Стаття прийнята до друку 21.05.2025 р.

УДК 372.2.8:811.161.2
DOI: 10.36550/2415-7988-2025-1-219-158-165

ЗАВІТРЕНКО Долорес –
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2005-4810
e-mail: zavitrenkod@gmail.com

ЖИГОРА Ірина –
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5796-2062
e-mail: i.zhugora@gmail.com

БЕРЕЗЕНКО Наталія –
викладач кафедри іноземних мов
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3333-8924
e-mail: nberezenko29@gmail.com

РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ ІЗ МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

У статті розглянуто питання створення єдиного підходу раннього виявлення й корекції порушень мовлення. Особливу увагу зосереджено на проблемі інтелектуального розвитку та виховання в дитячій педагогіці та психології. З цією метою розглянуто диференціальну діагностику та медико-психолого-педагогічну корекцію порушень мови в дітей з окресленими проблемами.

Розвиток зв'язного мовлення в дітей із мовленнєвими порушеннями є однією з найважливіших проблем сучасної логопедії та спеціальної педагогіки. Сучасна система освіти та реабілітації має враховувати специфіку мовленнєвих порушень у дітей, скільки зв'язне мовлення є визначальним складником соціальної адаптації та розвитку особистості. Для дітей з мовленнєвими порушеннями, зокрема такими, як дизартрія, афазія, алалія чи ринолалія, важливою є корекція мовленнєвих навичок, яка дозволяє не тільки покращити комунікативні здібності, а й стимулює розвиток когнітивних процесів. Дослідження методики розвитку зв'язного мовлення в таких дітей сприяє розробці ефективних корекційних програм, що можуть значно покращити мовленнєві та когнітивні здібності дітей, створюючи основу для успішної соціалізації та інтеграції в суспільстві. Розвиток зв'язного мовлення в дітей із мовленнєвими порушеннями є важливим аспектом навчання та корекційно-розвивальної роботи. Мовленнєві порушення можуть значно ускладнити процес комунікації, що, зі свого боку, вплине на соціальну адаптацію, самооцінку та навчальні досягнення дитини, тому важливо розробити та застосовувати ефективні методичні прийоми й засоби, які сприятимуть формуванню навичок зв'язного мовлення, підвищенню рівня виразності та зрозумілості мовлення дітей з мовленнєвими вадами.

Факт застосування раннього втручання не означає, що дитина зможе досягти необхідних успіхів у розвитку. Важливими орієнтирами для визначення найкращих практик раннього втручання є емпіричні дослідження. Ефективність програми раннього втручання має бути продемонстрована в процесі експериментального застосування у відповідній групі дітей. Ретроспективний аналіз історії становлення ранньої допомоги дозволив простежити вимірювання ціннісних орієнтирів суспільства й держави в розв'язанні окресленого питання. Пріоритетним напрямком є забезпечення якості життя дитини раннього віку й визначення напрямків формування ефективного стилю спілкування.

***Ключові слова**: дитина з мовленнєвими порушенням, корекція порушень у розвитку дітей, мовленнєва компетентність, рання реабілітація, диференціальна діагностика, порушення мовленнєвого розвитку, класифікація рівнів порушення мовлення.*

ZAVITRENKO Dolores –
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Special Education of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian
State Pedagogical University
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2005-4810
e-mail: zavitrenkod@gmail.com
ZHYHORA Iryna –
Acandidate of philological sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Preschool and Primary Education, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5796-2062
e-mail: i.zhugora@gmail.com
BEREZENKO Natalia –
teacher of the Department of Foreign Languages of the Donetsk State University of Internal Affairs
ORCID: https://orcid.org/ 0000-0003-3333-8924
e-mail: nberezenko29@gmail.com

THE DEVELOPMENT OF COHERENT SPEECH IN CHILDREN WITH SPEECH DISORDERS

The article deals with the issue of creating a unified approach to the early detection and correction of speech disorders. Particular attention is paid to the problem of intellectual development and education in childhood pedagogy and psychology. For this purpose, the differential diagnosis and medical, psychological and pedagogical correction of speech disorders in children with the above problems are considered.

The development of coherent speech in children with speech disorders is one of the most important problems in modern speech therapy and special education. The modern system of education and rehabilitation should take into account the specifics of children's speech disorders, as coherent speech is a crucial component of social adaptation and personal development. For children with speech impairments, such as dysarthria, aphasia, allia, or rhinolalia, it is important to correct speech skills, which not only improves communication abilities but also stimulates the development of cognitive processes. Research into the methods of developing coherent speech in such children contributes to the development of effective correctional programs that can significantly improve children's speech and cognitive abilities, creating the basis for successful socialization and integration into society. The development of coherent speech in children with speech disorders is an important aspect of education and correctional and developmental work. Speech impairments can significantly complicate the process of communication, which, in turn, will affect the child's social adaptation, self-esteem and academic achievements, so it is important to develop and apply effective methodological techniques and tools that will help to develop coherent speech skills, increase the level of expressiveness and comprehensibility of speech of children with speech impairments.

Using early intervention does not guarantee that a child will achieve the necessary developmental success. Empirical research is an important guide for determining the most effective early intervention practices. The effectiveness of an early intervention program should be demonstrated through an experimental application with a relevant group of children. Retrospective analysis of the history of early intervention has revealed how societal and state values have influenced the approach to this issue. The priority is ensuring the quality of life for young children and identifying areas for developing an effective communication style.

***Key words**: child with speech impairment, correction of children's developmental disorders, speech competence, early rehabilitation, differential diagnosis, speech development disorders, classification of speech impairment levels.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У державних вимогах до результатів мовної освіти здобувачів робиться акцент на застосуванні мовленнєвих, мовних знань, умінь і навичок у мовленнєвій практиці з метою адаптації мовців до соціального середовища. Метою вивчення української мови є формування в здобувачів за усіма освітніми рівнями комунікативної компетентності шляхом засвоєння доступного й необхідного обсягу знань із мови навчання, опанування всіх видів мовленнєвої діяльності та набуття певного соціального досвіду.

Проблема мовленнєвого розвитку й виховання дітей з особливими освітніми потребами (далі – ООП) залишається сьогодні однією з найбільш значущих у дитячій педагогіці та психології. На сучасному етапі вона набуває особливого значення через постійне збільшення кількості дітей із мовленнєвими порушеннями, що спричиняє, зі свого боку, труднощі в навчанні. Зв'язне мовлення є одним із найважливіших складників мовленнєвої діяльності дитини, оскільки забезпечує змогу повноцінного спілкування, передання й осмислення інформації, а також є показником загального рівня мовного та когнітивного розвитку. Під час формування комунікативної компетентності у дітей водночас виробляється вміння логічно будувати висловлювання, дотримуватися послідовності думок, добирати мовні засоби відповідно до змісту, мети й умов комунікації. Саме тому питання розвитку зв'язного мовлення є визначальним в корекційній педагогіці, зокрема в роботі з дітьми, які мають мовленнєві порушення.

Різні галузі сучасного наукового знання виявляють інтерес до ранніх етапів розвитку людини. У спеціальній педагогіці й психології проблеми ранньої допомоги дітям з ООП посідають важливе місце, що засвідчують доробки таких дослідників, як Л. Аксьонова, О. Мастюкова, Ю. Разєнкова, О. Стребєлєва, В. Тарасун, М. Шеремет та ін. Від дня народження дитини відбувається становлення важливих рис особистості, визначається напрям формування її життєвого маршруту.

Описуючи особливості зв'язного мовлення в дітей із мовленнєвими порушеннями, зазначимо, що такі діти зазвичай мають обмежений словниковий запас, граматично нерозвинені висловлювання та значні труднощі в смисловій організації мовлення. Вони часто не можуть самостійно побудувати зв'язну монологічну розповідь, переказати щось або описати предмет, тому їхні висловлювання втрачають логічну послідовність, містять повтори, пропуски, порушення причинно-наслідкових зв'язків тощо. Діалогічному мовленню таких дітей притаманні труднощі щодо підтримання розмови, недотримання черговості реплік, характерні слабка ініціативність або надмірна мовленнєва імпульсивність. Діти з ООП часто користуються жестами або односкладовими фразами, що не передають повного змісту. До того ж, у них можуть бути порушені фонематичні процеси, що ускладнює сприймання та відтворення мовлення дорослих, однолітків.

Мета статті полягає в теоретичному узагальненні підходів створення єдиної системи раннього виявлення й корекції мовленнєвих порушень у розвитку дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові доробки зарубіжних учених засвідчили значущість раннього виявлення й корекції порушень розвитку дітей із народження (В. Брутман, Г. Філіппова, Е. Ляксо, М. Гуслова, Т. Стурета та ін.). На важливість окресленої проблеми в теорії і практиці спеціальної педагогіки акцентували вітчизняні дослідники О. Архіпова, Л. Виготський, Ю. Разенкова, О. Стребелєва, В. Ремажевська, Т. Панченко, А. Заплатинська та ін. Практичне надання ранньої допомоги дітям із особливими освітніми потребами в Україні стало найважливішим пріоритетом розвитку сучасної системи спеціальної освіти. Так, В. М. Синьов, І. С. Маркусь, С. І. Геращенко досліджували особливості мовленнєвого розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями, зосереджуючись на труднощах формування зв'язного мовлення таких дітей. Науковці зауважують, що в дітей з окресленими проблемами спостерігаються значні труднощі в логічному вибудовуванні висловлювань, бідний словник та порушення граматичної структури мови. Особливості зв'язного мовлення проявляються у фрагментарності висловлювань, труднощах у побудові логічної послідовності подій та порушеннях смислової завершеності мовленнєвого висловлювання [15, с. 111–117].

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування зв'язного мовлення в дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку є одним із важливих завдань корекційної педагогіки, оскільки мовлення є основним засобом соціалізації, пізнання світу та реалізації пізнавального потенціалу кожної дитини. У корекційній педагогіці формування зв'язного мовлення розглядається не лише як мовна діяльність, а й як важливий елемент загального психічного розвитку, пов'язаний із мисленням, пам'яттю, увагою, уявою та емоційно-вольовою сферою.

Різноманітність порушень мовленнєвого розвитку зумовлює потребу чіткого розуміння теоретичних засад, на яких ґрунтуються ефективні корекційно-розвивальні методики.

У сучасній науці існує кілька основних теоретичних підходів до формування зв'язного мовлення в дітей із мовленнєвими порушеннями. Кожен із них ґрунтується на певних психологічних, педагогічних та лінгвістичних концепціях, які відбивають багатовимірність мовленнєвого процесу. Названі підходи не є обопільно несумісними, а навпаки вони можуть гармонійно поєднуватись у практиці логопеда чи дефектолога, доповнюючи один одного та підсилюючи результативність корекційного впливу.

Опис теоретичних підходів:

1. Лінгвістичний підхід зосереджується на аналізі мовної системи як цілісного утворення, у межах якого зв'язне мовлення розглядається з погляду норм лексики, граматики, синтаксису, морфології та фонетики. Завдання цього підходу полягає в навчанні дитини правильно добирати мовні одиниці, формувати граматично правильні речення та поєднувати їх у логічно побудовані висловлювання.

2. Психолінгвістичний підхід вивчає механізми творення та сприймання мовлення, а також роль внутрішнього мовлення як посередника між думкою, тобто мисленням, і зовнішнім висловлюванням. Цей підхід передбачає етапи формування висловлювання: мотивацію, змістове планування, мовне оформлення та контроль. Актуальними є вправи на розвиток мислення, уяви та мовної ініціативності.

3. Психологічний підхід зосереджує увагу на ролі психічних процесів (уваги, пам'яті, мислення, емоцій) у формуванні мовлення. Відтак, зв'язне мовлення не може повноцінно розвиватися без належного рівня сформованості пізнавальних функцій, тому корекційна робота має передбачати розвиток загального інтелектуального фону дитини. Комунікативний підхід ґрунтується на розумінні мовлення як засобу міжособистісного спілкування, адже зв'язне мовлення розвивається через створення мовленнєвих ситуацій, що є близькими до реальних життєвих умов. Комунікативні ігри, рольові вправи, діалогічні ситуації використовуються для формування мовленнєвих навичок, релевантних повсякденному спілкуванню.

4. Особистісно орієнтований підхід підкреслює важливість урахування індивідуальних особливостей дитини: типу порушення, рівня мовленнєвого розвитку, особистісних якостей, емоційного стану. У цьому підході педагог обирає методи роботи, що найбільш відповідають потребам і можливостям конкретної дитини, створює ситуації успіху та підтримує позитивну мотивацію до мовленнєвої діяльності.

М. Капітула досліджує мнемотехніку як інноваційний метод формування зв'язного мовлення в дітей з інтелектуальними порушеннями. Теоретичний підхід ґрунтується на ідеї активізації зорової пам'яті, асоціативного

мислення та образного сприйняття через використання символів, схем, опорних картинок. Капітула доводить, що застосування мнемотехнічних прийомів сприяє покращенню структурованості мовлення, активізації словникового запасу й розвитку здатності дитини до зв'язного відтворення інформації, що є важливим елементом корекційної роботи в спеціальній освіті [9, с. 73–77].

Дослідниця А. П. Єгорова зосереджується на формуванні мовленнєвої компетентності в дітей старшого дошкільного віку з фонетико-фонематичними порушеннями за допомогою дидактичних ігор. У своїй роботі вона обґрунтовує ефективність ігрового методу як теоретичного підходу, що поєднує корекційні й розвивальні завдання. Завдяки інтерактивній природі гри діти засвоюють логічну побудову речень, розвивають зв'язність мовлення, удосконалюють фонематичний слух і вимову. Такий підхід ґрунтується на принципах поетапного навчання мовленню в комфортному, мотивувальному середовищі [7, с. 19].

Як ефективний засіб формування діалогічної компетентності в дітей з мовленнєвими порушеннями розглядає логоказки В. О. Петрусь. Теоретичний підхід полягає у використанні казкотерапевтичного методу, що поєднує розвиток мовленнєвих і соціальних навичок. Через інтерактивну взаємодію з героями логоказок діти навчаються ставити запитання, відповідати, підтримувати бесіду, тобто виробляють елементи зв'язного діалогічного мовлення. Дослідник доводить, що логоказки сприяють розвитку мовленнєвої ініціативності, граматичної правильності висловлювань і логічної послідовності думок [13, с. 20].

На думку Н. В. Бондар, формуванню зв'язного мовлення учнів старших класів допоміжної школи сприятимуть умови трудового навчання. У теоретичному аспекті вона доводить ефективність інтеграції мовленнєвого розвитку з практичною діяльністю. Методичні підходи науковиці базуються на принципі функціональності мови, коли мовлення розвивається в умовах реального спілкування та під час розв'язання практичних завдань. Такий підхід дозволяє актуалізувати мовленнєву активність учнів, активізує когнітивну діяльність і формує навички усного та писемного зв'язного мовлення в контексті життєвих ситуацій [3, с. 127].

Акцентуючи увагу на важливості мовленнєвого середовища та контекстного навчання, Н. М. Голуб, А. В. Даниленко досліджують формування комунікативних умінь у дітей із порушеннями мовлення на уроках української мови в середній школі. Вони теоретично обґрунтовують доцільність застосування мовленнєвих ситуацій, діалогів, ситуативних вправ, що імітують реальне мовне спілкування. Такий підхід дозволяє не лише формувати зв'язне мовлення, а й підвищувати мотивацію учнів до комунікації. Авторки вказують на важливість системного та цілеспрямованого підходу до мовленнєвого розвитку в інклюзивному або спеціальному освітньому середовищі [6, с. 83–94].

Отже, теоретичні підходи до формування зв'язного мовлення в корекційній педагогіці відбивають різні аспекти мовленнєвого розвитку дитини – від мовної системи до особистісних характеристик, поєднання яких дозволяє реалізувати комплексний, системний підхід до організації корекційної допомоги, ураховуючи мовні та пізнавальні, соціальні та емоційні складники. Застосування названих підходів у педагогічній практиці сприяє не лише формуванню мовленнєвих навичок, а й інтеграції дитини в освітнє середовище та суспільство загалом.

Мовлення є визначальним механізмом не лише для спілкування, а й для розвитку мислення, пізнання, виявлення емоцій та самовираження. У дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку зв'язок між мовною та пізнавальною сферами зазнає суттєвих змін, які негативно впливають на соціальну адаптацію, освітню діяльність та становлення особистості загалом. Дефіцит мовленнєвих навичок та умінь спричиняє комунікативні труднощі, що, зі свого боку, зумовлюють труднощі у встановленні контактів, розумінні інструкцій, формулюванні думок, а відтак, уповільнюють розвиток логічного мислення, уяви, пам'яті та інших когнітивних процесів.

Мовленнєві порушення безпосередньо впливають на здатність дитини ефективно комунікувати, що спричиняє зменшення її участь у спільних іграх, колективних заняттях, ускладнює формування дружніх зв'язків і навичок взаємодії. Водночас обмежений словниковий запас, неправильно побудовані граматичні конструкції, фонетичні недоліки зумовлюють труднощі в розумінні навчального матеріалу, виконанні алгоритмів дій, побудові причинно-наслідкових зв'язків. Унаслідок знижується інтерес до пізнавальної діяльності, сповільнюється формування внутрішньої мовленнєвої регуляції мислення, виникає загроза вторинних емоційно-особистісних проблем, зокрема з'являється тривожність, відчуття відчуження, небажання спілкуватися, що лише посилює комунікативні бар'єри.

Розглядаючи проблеми та виклики ранньої діагностики мовленнєвих порушень у дітей, І. Н. Пацула зосереджує увагу на їхньому впливі на загальний когнітивний та комунікативний розвиток. Дослідниця підкреслює, що несвоєчасне виявлення мовленнєвих труднощів спричиняє вторинні порушення з позиції мислення, пам'яті, уваги, а також ускладнення у встановленні соціальних контактів. Отже, ефективна й своєчасна діагностика є важливим етапом у попередженні ускладнень щодо розвитку дитини [12, с. 93–100].

Досліджуючи розвиток комунікативних здібностей у молодших школярів із тяжкими мовленнєвими порушеннями, О. Андрійчук, О. Мірошниченко доводять, що порушення мовлення значною мірою ускладнюють формування діамонологічного спілкування, негативно впливають на самооцінку дитини, її соціальну

взаємодію та успішність у навчанні. Зазначене доводить потребу спеціально організованої корекційної роботи, яка має на меті подолання комунікативних бар'єрів через цілеспрямоване формування мовленнєвих навичок [1, с. 283–286], що обґрунтовується у пропонованому дослідженні.

Дослідники аналізують вплив адаптивного фізичного виховання на розвиток дітей із затримкою мовлення в умовах закладу дошкільної освіти. Так, Т. Ю. Круцевич наголошує, що фізична активність сприяє не лише моторному, а й пізнавальному та мовленнєвому розвитку. Завдяки рухливим іграм, які передбачають мовленнєві команди й зворотний зв'язок, діти покращують мовленнєву активність, увагу, пам'ять і просторову орієнтацію, що позитивно впливає на їхню здатність до спілкування та пізнавальної діяльності [10, с. 85–90].

Більшість науковців та практиків розглядають сучасні виклики та можливості логопедичної підтримки дітей з інтелектуальними порушеннями, звертаючи увагу на тісний взаємозв'язок між рівнем мовленнєвого розвитку та мисленнєвою спроможністю дитини. Т. Приходько, Г. Буренко доводять, що обмежений словниковий запас, помилки в побудові граматичних структур і зв'язного мовлення негативно позначається на логічному мисленні, абстрагуванні, а також заважає ефективному спілкуванню. Комплексна логопедична допомога, на думку дослідниць, має бути інтегрованою в загальний освітній процес для досягнення стабільного прогресу [14, с. 211–214].

На думку І. В. Владимирової, прикладні методи дозволяють гармонізувати когнітивні та мовленнєві процеси в дітей із порушеннями, оскільки мовлення є визначальним інструментом для формування мисленнєвих операцій, планування, рефлексії та соціальної взаємодії. Науковиця впроваджує поняття «нейроуспішності» як інтегрованого показника інтелектуального та мовленнєвого розвитку дитини. Порушення мовлення, за її висновками, гальмують розвиток інтелектуальних здібностей, тому ефективна корекція мовленнєвої сфери є запорукою когнітивного зростання дитини [5].

З огляду на сказане зауважимо, що мовленнєві порушення впливають на розвиток дитини з багатьох позицій, насамперед комунікативної та когнітивної. Через порушення мовлення в дитини виникають труднощі у вираженні думок, виявленні емоцій та намірів, що негативно позначається на її здатності вчитися, адаптуватися, соціалізуватися та взаємодіяти з навколишнім світом. Комплексний підхід до корекції мовленнєвих порушень є необхідною умовою гармонійного психічного розвитку дитини та її інтеграції у суспільство.

Визначальним завданням корекційної педагогіки є впровадження методів, які допомагають не лише виправляти порушення мовлення, а й розвивати здатність дитини до самовираження та спілкування в різних життєвих ситуаціях, соціальних контекстах. Важливе значення в цьому процесі мають методичні прийоми, унаочнення, ігри та інтерактивні вправи, які стимулюють активне використання мови в реальних ситуаціях з урахуванням досвіду дитини.

Наведемо приклади методичних прийомів та засобів розвитку зв'язного мовлення:

1. Метод монологічного мовлення (завдання на складання розповідей, описів, історій на основі ілюстрацій чи певних ситуацій. Наприклад, дитина може описати своє улюблене заняття або розповісти історію, що відбулася з нею в повсякденному житті).

2. Метод діалогічного мовлення (використання діалогів і рольових ігор, що дозволяють дітям практикуватися в спілкуванні через взаємодію з іншими. Наприклад, діти можуть грати ролі лікаря й пацієнта, учителя та учня або продавця й покупця, що допомагає їм застосовувати мовлення в різних соціальних контекстах).

3. Використання наочних засобів – фото, малюнки, плакати, картинки (засоби наочності стимулюють дітей до складання зв'язних висловлювань та діалогів на основі візуальної інформації. Наприклад, використання серії картинок, які ілюструють певний процес або подію, може стати основою для опису або переказу).

4. Метод активізації через гру (ігри, передусім мовні, дають змогу дітям розвивати мовленнєві навички в невимушеній, мотиваційно-сприятливій формі. Наприклад, дитина може залучатися до гри, де потрібно сформулювати питання або відповідь на поставлене запитання).

5. Інтерактивні вправи на розвиток зв'язного мовлення (вправи, де потрібно продовжити речення, дібрати відповідні слова або фрази, а також вправи на перестановку слів у реченнях для досягнення правильного й логічного порядку).

6. Метод драматизації (драматизація ситуацій допомагає дітям практикуватися у відтворенні реальних життєвих ситуацій, що дає змогу краще розуміти й передавати свої думки зв'язно).

Відповідно до зазначених методичних прийомів на практиці апробовано:

1. Монологічне мовлення: під час уроку діти описували свого улюбленого персонажа з казки, було використано картинки та малюнки, які допомагали учням складати повні, логічно зв'язані висловлювання. Кожен учень мав змогу за допомогою візуальних матеріалів скласти власну розповідь.

2. Діалогічне мовлення: у межах рольової гри «У магазині» учні мали змогу за допомогою простих запитань і відповідей засвоювати структуру діалогу. Вони також обговорювали різні ситуації покупки товарів, використовуючи зв'язне мовлення.

3. Використання наочних засобів: за допомогою карток із зображенням різних тварин діти створювали короткі описи, додаючи до них характеристики за допомогою прикметників та дієслів. Це допомогло збудувати прості, однак зв'язні речення.

4. Ігри для розвитку зв'язного мовлення: у вправі «Ланцюжок слів» діти мали створити речення, почергово додаючи одне слово до вже

існуючого, зберігаючи зв'язність і логіку. Такі вправи не тільки сприяють розвитку мовлення, а й допомагають формувати навички слухання й реагування.

Дослідно-практичну частину проведено на базі логопедичної групи закладу дошкільної освіти (або молодшого шкільного класу), у якій навчалося 15 дітей віком від 5 до 7 років із діагностованими мовленнєвими порушеннями (загальне недорозвинення мовлення II–III рівня, фонетико-фонематичні порушення, елементи алалії). Робота здійснювалася протягом чотирьох тижнів, по 3 заняття на тиждень тривалістю 30–35 хвилин кожне.

На кожному занятті використовувалися 1–2 із зазначених методичних прийомів, адаптованих відповідно до рівня мовленнєвого розвитку дітей. Основна мета – активізувати зв'язне мовлення, розвинути навички діамонологічного мовлення, розширити словниковий запас і вдосконалити граматичну структуру висловлювань.

Практика підтвердила ефективність методичних прийомів, орієнтованих на інтерактивну, ігрову та комунікативну діяльність дітей. Комбінація діамонологічних вправ дозволяє збалансовано розвивати різні аспекти мовлення – від словника до інтонаційності. Вправи з опорою на візуальні та сюжетні матеріали значно полегшують дітям спілкування, формуючи зв'язне мовлення. Індивідуальна підтримка та групова динаміка сприяють залученню навіть пасивних учнів до мовленнєвої діяльності. Позитивна емоційна ігрова атмосфера знижують та знімають тривожність, підвищують мотивацію до мовлення.

Методичні прийоми та засоби розвитку зв'язного мовлення в дітей із мовленнєвими порушеннями є важливими інструментами в корекційно-розвивальній роботі. Вони дозволяють створювати ситуації, які стимулюють активне використання мови, а також сприяють розвитку пізнавальних навичок, зокрема уваги, пам'яті й логічного мислення. Комбінація монологічних і діалогічних форм мовлення з інтерактивними іграми та наочними матеріалами дозволяє досягти високої ефективності в розвитку комунікативних навичок дітей із мовленнєвими порушенням.

Аналіз практичного використання окреслених методів засвідчує, що застосування наочних засобів, рольових ігор і інтерактивних вправ допомагає знизити рівень тривожності в дітей, покращує їхні комунікативні навички та формує впевненість у власних силах. Упровадження зазначених підходів дає змогу не лише покращити мовленнєву функцію, а й активно залучати дітей до процесу навчання через практичне застосування мови в реальних життєвих ситуаціях.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Реалізація системи раннього виявлення та корекції мовленнєвих порушень у розвитку в повному обсязі є досить дорогою (ураховуючи сучасні технічні засоби діагностики й корекції). Зв'язне мовлення є визначальним складником мовленнєвої діяльності, що забезпечує повноцінну комунікацію, самовиявлення та участь у освітньому процесі. У дітей із мовленнєвими порушеннями зв'язне мовлення має певні специфічні особливості (фрагментарність висловлювань, граматичні та лексичні помилки, труднощі в логічній послідовності побудови тексту). Названі особливості спричинені недостатнім розвитком фонематичного слуху, мислення, пам'яті та мовної моторики. Відтак, корекційна робота з такими дітьми має спрямовуватися на поетапне формування структур мовлення з урахуванням індивідуальних труднощів кожної дитини.

Формування зв'язного мовлення в корекційній педагогіці ґрунтується на поєднанні лінгвістичних, психологічних і педагогічних теорій, зокрема, широко використовуються діяльнісний, особистісно орієнтований та комунікативний підходи, які забезпечують розвиток мовленнєвої активності, когнітивних процесів та соціальної взаємодії. У межах корекційного навчання перевага надається поетапному формуванню мовлення через логопедичні вправи, дидактичні ігри, моделювання ситуацій спілкування. Теоретичні основи підкреслюють потребу комплексного підходу, що передбачають роботу над фонетичною, лексико-граматичною та змістовою сторонами мовлення з урахуванням індивідуальних можливостей кожної дитини.

Мовленнєві порушення значно впливають на комунікативні та когнітивні здібності дитини, ускладнюючи процес соціалізації, навчання та формування базових інтелектуальних функцій. Недостатній розвиток мовлення спричиняє труднощі у формулюванні думок, розумінні інструкцій, утворенні зв'язних висловлювань, що обмежує можливості дитини в міжособистісній взаємодії. Слабке мовлення негативно відбивається на розвитку мислення, пам'яті, уяви, а також емоційній сфері, провокуючи невпевненість та психологічний дискомфорт.

Комплексний аналіз проблеми засвідчив, що розвиток зв'язного мовлення в дітей із мовленнєвими порушеннями є складним, однак надзвичайно важливим напрямом корекційної педагогіки. Він вимагає глибокого розуміння теоретичних основ та практичних стратегій роботи. Поєднання ігрових, візуальних, арттерапевтичних та мовленнєво-логічних методів дає змогу значно підвищити ефективність формування мовленнєвої компетентності дитини. Важливо, щоб робота з розвитку зв'язного мовлення була безперервною, послідовною та орієнтованою на індивідуальні потреби дитини, забезпечуючи її успішну соціалізацію й інтеграцію в суспільне життя.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук О., Мірошниченко О. Development of communicative abilities in primary school children with severe speech disorders. Запоріжжя. 2024. С. 283–286. URL: http://eprints.zu.edu.ua/42514/1/1.pdf

2. Бабанюк Т. В., Шевченко Ю. М. Інноваційні методи формування зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку. 2023. С. 25–27. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/35-Chapter%20Manuscript-1557-1-10-20230619.pdf

3. Бондар Н. В. Формування зв'язного мовлення в учнів старших класів допоміжної школи на уроках трудового навчання. Київ. 2019. 184 с.

4. Бражник М. А. Особливості зв'язного мовлення молодших школярів з інтелектуальними порушеннями. Система освіти і виховання дітей з особливими освітніми потребами: досвід минулого – погляд у майбутнє: до 85-річчя акад. Бондаря В. І.. Харків. 2023. С. 71–74. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/14451

5. Владимирова І. В. Нейроуспішність: прикладні методи розвитку інтелектуальних та мовленнєвих здібностей. 2025. URL: https://surl.li/ukixqf

6. Голуб Н. М., Даниленко А. В. Формування комунікативних умінь у дітей із порушенням мовлення на уроках української мови в 5–6-х класах. 2024. С. 83–94.

7. Єгорова А. П. Формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку з фонетико-фонематичними порушеннями мовлення засобами дидактичних ігор: кваліфікаційна робота / науковий керівник – доктор пед. наук, професор, завідувач кафедри дошкільної і спеціальної освіти Олена Вікторівна Ковшар. Кривий Ріг. 2024. 53 с.

8. Капітула М. Мнемотехніка як інноваційний метод формування зв'язного мовлення дітей з інтелектуальними порушеннями. *Інноваційна педагогіка.* 2024. № 1. С. 73–77.

9. Круцевич Т. Ю. Вплив адаптивного фізичного виховання на розвиток дітей із затримкою мовлення в дошкільному навчальному закладі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова.* 2023. Вип. 5 (164). С. 85–90.

10. Майданюк О., Мартиненко І. Проблема розвитку зв'язного мовлення дітей із мовленнєвими порушеннями засобами ігротерапії. 2022. С. 41–45.

11. Пацула І. Н. Проблеми та виклики ранньої діагностики мовленнєвих порушень у дітей. *Педагогічні науки*. 2024. № 5 (364), листопад. С. 93–100.

12. Петрусь В. О. Логоказки як засіб формування діалогічної компетентності у дітей з мовленнєвими порушеннями: робота на здобуття кваліфікаційного ступеня магістра. Луцьк. 2024. 69 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/26434

13. Приходько Т., Буренко Г. Інтелектуальні порушення у дітей: сучасні виклики та можливості логопедичної підтримки. 2024. С. 211–214.

14. Рібцун Ю. В. Особливості зорового гнозису дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку. Практична психологія в інклюзивному середовищі: Матеріали І Всеукраїнської наукової інтернет-конференції, м. Переяслав- Хмельницький. 2019. С. 188–192.

15. Синьов В. М. Маркусь І. С., Геращенко С. І. Особливості мовленнєвого розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями. 2023. С. 111–117.

REFERENCES

1. Andriichuk, O., Miroshnychenko, O. (2024). Rozvytok komunikatyvnykh zdibnostei u molodshykh shkoliariv z tiazhkymy movlennievymy porushenniamy. [Development of communicative abilities in primary school children with severe speech disorders]. Zaporizhzhia. S. 283–286. URL: http://eprints.zu.edu.ua/42514/1/1.pdf [in Ukrainian]

2. Babaniuk, T. V., Shevchenko, Yu. M. (2023). Innovatsiini metody formuvannia zviaznoho movlennia ditei starshoho doshkilnoho viku. [Innovative methods of forming coherent speech of children of senior preschool age]. S. 25–27. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/35-Chapter%20Manuscript-1557-1-10-20230619.pdf [in Ukrainian]

3. Bondar, N. V. (2019). Formuvannia zviaznoho movlennia v uchniv starshykh klasiv dopomizhnoi shkoly na urokakh trudovoho navchannia. [Formation of coherent speech in senior pupils of auxiliary school in labor training lessons]. Kyiv. 184 s. [in Ukrainian]

4. Brazhnyk, M. A. (2023). Osoblyvosti zviaznoho movlennia molodshykh shkoliariv z intelektualnymy porushenniamy. [Features of coherent speech of younger pupils with intellectual disabilities]. Systema osvity i vykhovannia ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy: dosvid mynuloho – pohliad u maibutnie: do 85 richchia akad. Bondaria V. I. Kharkiv. 2023. S. 71–74. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/14451 [in Ukrainian]

5. Vladymyrova, I. V. (2025). Neirouspishnist: prykladni metody rozvytku intelektualnykh ta movlennievykh zdibnostei. (2025). [Neurosuccess: applied methods of developing intellectual and speech abilities]. URL: https://surl.li/ukixqf [in Ukrainian]

6. Holub, N. M., Danylenko, A. V. (2024). Formuvannia komunikatyvnykh umin u ditei iz porushenniam movlennia na urokakh ukrainskoi movy v 5–6-kh klasakh. [Formation of Communication Skills in Children with Speech Disorders in Ukrainian Language Classes in Grades 5-6]. S. 83–94. [in Ukrainian]

7. Yehorova, A. P. (2024). Formuvannia movlennievoi kompetentnosti ditei starshoho doshkilnoho viku z fonetyko-fonematychnymy porushenniamy movlennia zasobamy dydaktychnykh ihor. [Formation of Speech Competence in Children of the Elderly Preschool Age with Phonetic and Phonemic Speech Disorders Using Didactic Games]: Qualification Work / Scientific Supervisor – Doctor of Pedagogical Sciences sciences, Professor, Head of the Department of Preschool and Special Education, Olena Viktorovna Kovshar. Kryvyy Rih. S. 53. [in Ukrainian]

8. Kapitula, M. (2024). Mnemotekhnika yak innovatsiinyi metod formuvannia zviaznoho movlennia ditei z intelektualnymy porushenniamy. [Mnemonics as an innovative method of forming coherent speech of children with intellectual disabilities]. Innovatsiina pedahohika. № 1. C. 73–77. [in Ukrainian]

9. Krutsevych, T. (2023). Yu. Vplyv adaptyvnoho fizychnoho vykhovannia na rozvytok ditei iz zatrymkoiu movlennia v doshkilnomu navchalnomu zakladi. [Influence of adaptive physical education on the development of children with speech delay in preschool educational institution]. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Vyp. 5 (164). S. 85–90. [in Ukrainian]

10. Maidaniuk, O., Martynenko, I. (2022). Problema rozvytku zviaznoho movlennia ditei iz movlennievymy porushenniamy zasobamy ihroterapii. [The problem of developing coherent speech in children with speech disorders through play therapy]. S. 41–45. [in Ukrainian]

11. Patsula, I. N. (2024). Problemy ta vyklyky rannoi diahnostyky movlennievykh porushen u ditei. [Problems and challenges of early diagnosis of speech disorders in children.] Pedahohichni nauky. № 5 (364). lystopad. S. 93–100. [in Ukrainian]

12. Petrus, V. O. (2024). Lohokazky yak zasib formuvannia dialohichnoi kompetentnosti u ditei z movlennievymy porushenniamy. [Logotales as a means of forming dialogic competence in children with speech disorders]: thesis for a master's degree. Lutsk. 69 s. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/26434 [in Ukrainian]

13. Prykhodko, T., Burenko, H. (2024). Intelektualni porushennia u ditei: suchasni vyklyky ta mozhlyvosti lohopedychnoi pidtrymky. [Intellectual disabilities in children: current challenges and opportunities for speech therapy support]. S. 211–214. [in Ukrainian]

14. Ribtsun, Yu. V. (2019). Osoblyvosti zorovoho hnozysu ditei iz porushenniamy movlennievoho rozvytku. [Features of visual gnosis of children with speech development disorders.]. Praktychna psykholohiia v inkliuzyvnomu seredovyshchi: Materialy I Vseukrainskoi naukovoi internet-konferentsii, m. Pereiaslav- Khmelnytskyi. S. 188–192. [in Ukrainian]

15. Synov, V. M. Markus, I. S., Herashchenko S. I. (2023). Osoblyvosti movlennievoho rozvytku ditei z

intelektualnymy porushenniamy. [Features of speech development in children with intellectual disabilities]. S. 111–117. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ЗАВІТРЕНКО Долорес – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: інклюзивний підхід при викладанні спеціальних методик.

ЖИГОРА Ірина – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: методика навчання української мови; інноваційні технології викладання української мови в дошкільній та початковій освіті; інклюзивний підхід при викладанні української мови.

БЕРЕЗЕНКО Наталія – викладач кафедри іноземних мов Донецького державного університету внутрішніх справ.

Наукові інтереси: підручники для інклюзивної освіти, активні методи навчання в інклюзивній освіті.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

ZAVITRENKO Dolores – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Special Education of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: an inclusive approach in teaching special techniques.

ZHYHORA Iryna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Preschool and Primary Education of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: methods of teaching the Ukrainian language; innovative technologies of teaching the Ukrainian language in primary and preschool education; inclusive approach in teaching the Ukrainian language.

BEREZENKO Natalia – teacher of the Department of Foreign Languages of the Donetsk State University of Internal Affairs.

Scientific interests: textbooks for inclusive education, active methods of learning in inclusive education.

Стаття надійшла до редакції 05.05.2025 р.
Стаття прийнята до друку 15.05.2025 р.

УДК 378.6:629.73:656.7:811
DOI: 10.36550/2415-7988-2025-1-219-165-170

КАЛАШНИК-РИБАЛКО Мирослава –
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри аеронавігації, метеорології та організації повітряного руху
Української державної льотної академії
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0997-9609
e-mail: kalashnik_miroslava2014@ukr.net

ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНА АНГЛОМОВНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ ПІЛОТІВ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

У статті проаналізовано основні виклики професійно-орієнтованої англомовної підготовки майбутніх українських військових, до яких віднесено гостру необхідність швидкого опанування й експлуатації нового іноземного озброєння та техніки під час російсько-української війни, мовні бар'єри, необхідність підготовки до швидкого прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, брак спеціалізованих навчальних програм для професійно-орієнтованої англомовної підготовки військових пілотів, адаптованих до стандартів НАТО, невідповідність національних стандартів і стандартів НАТО, брак кваліфікованих викладачів, обмежений доступ до сучасних технологій, зокрема сучасних симуляторів та тренажерів. Опрацьовано різні загальнонаукові підходи до професійно-орієнтованої підготовки майбутніх військових пілотів: компетентнісний, системний, особистісно орієнтований, культурологічний підхід. Обґрунтовано відмінності підготовки авіаційних фахівців цивільної авіації та військових пілотів та диспетчерів Повітряних сил Збройних Сил України, враховуючи специфічні цілі, критерії оцінки мовної компетентності, зміст навчання, а також особливості авіаційної англійської мови необхідними для ефективного ведення радіообміну, підвищені вимоги до точності та швидкості взаємодії, особливо в умовах нестандартних ситуацій в бойових умовах. Визначено основні шляхи вдосконалення професійно-орієнтованої англомовної підготовки майбутніх українських військових пілотів, до яких віднесено створення уніфікованих навчальних модулів, що поєднують стандарти ICAO та НАТО, проведення регулярних тренінгів для викладачів англійської мови, які працюють з майбутніми військовими пілотами для забезпечення відповідності їхніх знань стандартам ICAO та НАТО, надання необхідних знань та вмінь щодо способів організації занять з майбутніми військовими пілотами. Запропоновано використання комплексного компетентнісно-орієнтованого підходу до навчання, інтеграції сучасних технологій (інтеграція симуляцій та віртуальної реальності в авіатренажерах для моделювання різних умов польоту), міждисциплінарного підходу та акценту підготовки на реальних військових сценаріях.

Ключові слова: *професійно-орієнтована англомовна підготовка, компетентнісно-орієнтований підхід, культурологічний підхід, системний підхід, персонально орієнтований підхід, міждисциплінарний підхід, сучасні технології, майбутні військові пілоти.*

KALASHNYK-RYBALKO Myroslava –
Candidate of Technical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Aeronautics, Meteorology and Air Traffic Service
of Ukrainian State Flight Academy
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0997-9609
e-mail: kalashnik_miroslava2014@ukr.net